

Okul Öncesi Çocuklarda Uyum ve Davranış Problemleriyle Başa Çıkmada Ailenin Rolü

• Dr. Saide ÖZBEY*

Öz

Okul öncesi dönemde birçok nedene bağlı olarak çocuklarda problem davranışlar meydana gelebilmektedir. Problem davranışların bir kısmı gelişim sürecinin bir parçası olmakla birlikte gelişim süreci sonrasında da sıklıkla devam ediyorsa problem olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan çocuğun sosyal ve duygusal gelişim sürecinin sağlıklı gerçekleşebilmesinde aile önemli bir etkidir. Aile ve ailenin bulunduğu sosyal çevreye ilişkin faktörler çocuğun olumlu ya da olumsuz davranış biçimlerini kazandırmaktadır. Eşler arası problemler ve bu problemlerin boyutları, boşanma, anne ya da baba yoksunluğu, anne baba tutumları ve anne babanın çocukla iletişim biçimi, cinsiyete göre farklı davranış biçimleri ailenin etkisinde kaldığı kültürel özellikler çocuklardaki problem davranışların boyutunu belirleyebilmektedir. Problem davranışlarla başa çıkmak için öncelikle çocuğun aile ile olan ilişkilerinin düzenlenmesi; ailenin ebeveyn olma becerileri, çocuk gelişimi ve eğitimi ve problem çözme becerileri gibi konularda bilgi ve becerilerini arttırmaları gerekmektedir. Bu bağlamda makalede okul öncesi dönemde görülen uyum ve davranış problemlerinde ailenin yeri ve önemi üzerinde durularak konu ile ilgili ailelere önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, çocuk, davranış problemleri, uyum problemleri, aile.

Abstract

The Role of Family to Cope With the Behavior Problems in Pre-School Children

There are many reasons for problem behaviors in pre-school aged period children. Some of behavior problems, as part of the development process. If continues after the development process problem can be considered. On the other hand, the family is an important factor on child's social and emotional development process.

Family and social environment impact on the child's problem behavior; such as problems between the mother and father, divorce, the mother or father deprivation, attitudes of parents, the quality of parents and children communicate, gender and cultural characteristics.

To deal with problem behavior firstly; required to increase knowledge and skills.; such as positive relationships between children and their families, parenting skills, areas child development and education and problem solving skills. In this context, the article shown behavior problems in pre-school period with emphasis on important issues and provide recommendations were related to family

Key Words: Preschool, child, problem behavior, adjustment problems, family.

(*) Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

GİRİŞ

Çocukluk döneminde zaman zaman yalan söyleme, izinsiz eşya alma ve benzeri yanlış davranışlar görüldüğünde aileler büyük bir şok yaşarlar. Çocuğu suçlu sandalyesine oturarak bir detektif gibi olayların gerçek yüzünü ortaya çıkarmaya çalışarak çocuğun suçuna eşdeğerde ceza verme arayışına girerler. Ancak bu tür davranışlar problem davranışlarla başa çıkmada etkili bir yol değildir (Bailey, 2006:1).

Okul öncesi dönemde uyku, temizlik-tuvalet, yemek yeme problemleri, söz dinlememe, savurganlık, yalan söyleme, inatçılık, kıskançlık, saldırganlık, utangaçlık, korku, parmak emme, tırnak yeme, toprak, kireç vb. maddeleri yeme ve sosyal ortamlardan kaçma gibi birçok davranış problem durumu olarak ortaya çıkabilmektedir (Aydoğmuş,1999:146-149;Poyraz ve Özyürek,2005:1).

İzinsiz eşya alma, gerçek dışı olaylar anlatma, hareketlilik, inatçılık vb. problem davranışlardan bazıları gelişim döneminin bir özelliği olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu davranışları sergileyen çocuk davranışının yanlış oluşuna ilişkin bir bilgiye sahip değildir. Böyle durumlarda anne ve babalar çocukları suçlamak ya da cezalandırmak ve aşırı tepki göstermek yerine çocuğun gösterdiği davranışın doğru olmadığına ilişkin eğitimsel bir süreci başlatmaları gerekmektedir. Zira yapılan ilk yanlış davranışın görmezden gelinmesi çocuğun bu davranışı içselleştirerek normal bir davranış kalıbı olarak görmesine neden olabilecektir. Aşırı tepki ise problemin daha da kötüleşmesine neden olabilir.

Davranışların problem olarak değerlendirilmesinde *davranışın yaşa uygunluğu, yoğunluğu, sürekliliği ve cinsiyete göre normalden farklılaşan eğitimler içermesi* gibi noktaların dikkate alınması gerekmektedir. Söz konusu noktalarda müdahale edilmesi gereğinin ortaya çıkması durumunda,

eğitimcilere ve ebeveynlere önemli görevler düşmektedir. Zira problem davranışlara sahip olan çocuklar, huzursuzluk, dikkatsizlik, güvensizlik, korkaklık, duygusal açıdan tutarsızlık, antisosyallik, akademik başarısızlık vb. özellikler gösterebilmektedirler (Kanlıklıçer,2005:5). Problem davranışlar uygun eğitimsel süreçten geçirilerek önlenemediğinde, çocuğun kişiliğinin bir parçası haline gelerek yaşamın diğer yıllarında suç içeren davranışlar, akademik başarısızlık ve toplumla önemli ölçüde uyum sorunu yaşayan bireylerin ortaya çıkma olasılığını güçlendirmektedir (Rocha-Decker,2002:1). Bu durumda anne ve babaların ebeveynlikle ilgili becerileri ve çocuğun gelişimsel sürecine ilişkin bilinç düzeyleri önemli rol oynamaktadır. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan bir çok araştırma sonucu çocuklarda söz konusu problem davranışların ortaya çıkması ve devam etmesi sürecinde ailenin önemli etkisinin olduğunu ortaya koymuştur (Brophy,1996:1; Yörükoğlu, 1998: 349;Gimpel ve Holland 2003:14;Engels vd., 2004:7). Bu nedenle çocuklardaki problem davranışların azaltılmasında anne baba ile çocuğun ilişkisini temel alan ve ebeveynlerin çocuklarıyla olumlu ilişkiler geliştirmelerini desteklemek amacıyla geliştirilmiş eğitim programları düzenlenmektedir. Yavuzer (2007), anne ve babaların çocuklarına istenilen davranış ve alışkanlıkları kazandırabilmeleri ve çocuklarını kendi kendini denetleyen, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen, girişimci bireyler olarak yetiştirebilmeleri amacıyla ebeveynlere eğitim veren *Ana-Baba Okulu* adlı proje çalışması yapmıştır. Yurt dışında geliştirilen ve *Üçlü Pozitif Ebeveyn Programı* (Triple P-Positive Parenting Program) olarak adlandırılan diğer bir programda ise; hafif düzeydeki problem davranışlar sergileyen çocukları için ebeveynlere danışmanlık yapılmakta; daha üst düzey problem davranışlarda ise ebeveynlere eğitim ve yoğun destek verilmektedir (Sanders,1999:71).

Bu çalışma okul öncesi dönemde görülen problem davranışlarda ailenin yerini ve önemini orta-

ya koymak ve problem davranışlarla ilgili ailelere uygulamaya yönelik önerilerde bulunmak amacı taşımaktadır. Çalışma kapsamında çocuklardaki problem davranışların ailelerin bazı özellikleri ile ilişkisi irdelenmiş, davranışların ne zaman problemli olarak görülmesi gerektiğinin ölçütleri incelenmiş, problem davranışlarıyla çocuğun ailelere verdiği mesajlara değinilmiş ve son olarak da problem davranışlarla başa çıkmada ailelerin neler yapabileceği üzerinde durulmuştur.

Çocuklarda Problem Davranışlar ve Aile

Çocuklar kendilerine yabancı olan bir dünyaya yaşamlarını sürdürebilecekleri bilgi ve beceriden yoksun olarak gelmektedirler. Aile çocukların bu yöndeki bilgi ve becerileri edinme ve ilk günden itibaren çocuğun yaşamını şekillendirme gücüne sahip olma açısından en önemli ve etkili bir kurumdur. Söz konusu süreçte ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimine ilişkin bilgi eksikliği ya da bilgiyi çeşitli nedenlerle uygulamaya aktaramaması çocukta olumsuz davranışların yerleşmesine zemin hazırlayabilmektedir (Tezel Şahin ve Özbey,2007:39-40).

Çocuğun ruhsal açıdan sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için aile içindeki tutarlı davranışlar ve çocuğa verilen eğitim önemlidir. Aile çocuğun her döneminde eğitimi noktasında yol göstermek, yönlendirmek ve çocukla olumlu ilişkiler kurmak durumundadır. Sağlıklı düşünebilen, araştıran ve sorumluluk sahibi bireylerin yetişmesinde ebeveynlerin çocukla kurduğu iletişim biçimi belirleyici olmaktadır. Bu noktada ebeveynlerin öncelikle iletişim becerilerini geliştirmelerinin önemi ortaya çıkmaktadır (Ereş,2009:93).

Aileler çocuklarıyla olumlu ve sıcak iletişim kurduklarında, çocuklarının duygu ve gereksinimlerine özen gösterdiklerinde çocuklar daha az problem davranışlar göstermekte ve aynı zamanda çocukların problem çözme becerileri de gelişmektedir (Özbey,2009:53). Ebeveynlerin sert disiplin

uygulamaları, sosyal ve duygusal açıdan çocuğu desteklememeleri, bebeklik dönemine bağlı olarak gelişen güvensizlik, inatçılık ya da problem davranışlara gösterilen hoşgörü, boşanmalar, düşük sosyo-ekonomik düzey, babanın çeşitli nedenlerle ilgi ve sevgisini gösterememesi, ebeveynlerden birinin boşanma, ölüm gibi nedenlerle yokluğu çocuklarda huzursuzluk, korku, endişe ve bunama, saldırganlık vb. problem davranışların ortaya çıkmasında etken olabilmektedir (Brophy,1996: 1; Gimpel ve Holland 2003;14; Engels vd., 2004:7; Trunzo,2006:17; Klein Velderman, 2006: 470; Özbey ve Alisinanoğlu,2009:495).

Peterson ve Zill (1986), Reid ve Crisafulli (1990), Stedelman vd. (2007), problem davranışlara ilişkin yaptıkları araştırmalarda düzensiz aile yaşamı, şiddet, anlaşmazlık ve çocukla sağlıklı iletişimin kurulamaması gibi faktörlerin çocuklarda problem davranışların kaynağını oluşturabileceğini belirtmektedirler. Söz konusu faktörler erkek çocuklarında saldırganlık ya da içe kapanıklık gibi davranış problemlerinin daha sıklıkla görülmesine neden olabilmektedir (Yörükoğlu, 1998: 349).

Ebeveynin eğitim durumu, mesleği ve çocuğun cinsiyeti de problem davranışların ortaya çıkmasında etken olabilmektedir. Özbey (2009), okul öncesi dönemdeki çocukların problem davranışlarına ilişkin yaptığı araştırmada çocukların problem davranışlara sahip olma derecesinin babanın mesleğine göre farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşmıştır. Yapılan birçok araştırmada da babaların çalışma koşullarındaki olumsuzlukların çocuklarda problem davranışların ortaya çıkmasında etken olduğu saptanmıştır (Barling,1986:61;Dönmezer,1999:44; Kanlıkılıçer,2005:84;). Bununla birlikte farklı sonuçlar bulunsa da yapılan araştırmalarda erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha fazla saldırgan davranışlara sahip olduğu saptanmıştır (Dizman, 2003:57;Orçan ve Deniz, 2004:314; Gürşimsek vd., 2004:362; Şehirli, 2007:142; Özbey,2009:272).

Çocuğun içinde bulunduğu kültürel özellikler de problem davranışlara kaynaklık edebilmektedir. Auerbach vd.(1996), iki-dört yaş arası İsraili ve Filistinli çocukların problem davranışlarını saptamaya yönelik yaptıkları araştırmada; Filistinli çocukların depresyon ve kaygı düzeylerinin önemli ölçüde yüksek olduğunu ve hem İsrail hem de Filistinli erkek çocuklarının somatik problemlerinin fazla olduğu saptanmıştır. Araştırmada kültür ve cinsiyete göre problem davranışlar incelenmiş ve her iki kesimde de klinik düzeyde davranış problemleri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Kültür ve Tiryaki (2003) Türkiye’de yapmış oldukları araştırmada; erkek çocuklarının endişeli görüme oranının kız çocuklarına göre daha fazla olduğunu saptamışlar ve bu sonucu sosyal-kültürel etkenlere bağlamışlardır. Araştırmacılar erkek çocuklarının daha fazla sosyal ortamlarda bulunmasının problem davranışın tanısını ve tedavi sürecini kolaylaştırdığı; aynı durumda kız çocuklarının daha fazla evde vakit geçirdikleri için, problem davranışlarına aile içi çözümler bulunmaya çalışıldığı ya da doğal karşılandığı şeklinde yorum yapmışlardır Akt: Kanlıklıçer,2005:29).Bu bağlamda çocuklarda görülen bir davranışın hangi durumlarda doğal hangi durumlarda ise problem olarak değerlendirileceği konusunda ebeveynlerin bilinçli olmaları gerekmektedir.

Davranışların Problem Olarak Değerlendirileceği Durumlar

Çocukluk döneminde görülen bazı uyum ya da problem davranışların görülme sıklığı ve boyutu çocuğun davranışlarının problem davranış olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine ilişkin fikir edinme açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda gelişim döneminde görülebilen ve hangi durumlarda problem olarak değerlendirileceği belirtilen davranışlar aşağıda verilmiştir:

Korku ve Kaygılar: Yaşamının ilk 18 ayında yeni doğan bebek, birçok farklı insan, durum ya da

nesnelere karşılaşır. Bu durum bebeğe yeni öğrenmeleri için deneyim fırsatları sunarken, aynı zamanda korku ve endişe gibi karmaşık duyguları da beraberinde yaşatır. Ani sesler ya da hareketler ya da yüksek ses, hayvanlar, yeni gördüğü bir insan, ebeveyninden ya da bakıcısından geçici olarak ayrılma vb. birçok neden bebeğin aynı karmaşık duygular yaşamasına neden olabilir (Engels,2004:3-5).

Gelişim sürecinin dışında çocuklarda korku ve kaygı yaratan farklı etkenler de mevcuttur. Özdal (2003) araştırmasında özellikle baba yoksunluğunun çocukların kaygı düzeyleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu saptamıştır. Bununla birlikte ebeveynlerin kendi korku ve kaygılarını çocuklarına yansıtmaları da aynı davranışların çocukta gelişmesine neden olmaktadır.

Korku ve kaygılar çocuklarda parmak emme gibi davranışların gelişim süreci sonrasında da devam etmesine neden olabilir. Parmak emme, ilk bir yaşta ve çocuğun çevreyi tanıma ve keşfetme ihtiyacına yönelik ortaya çıkan; korku, açlık, anneden ayrılma gibi durumlarda daha sık tekrarlanan bir davranış olmakla birlikte temelinde anne çocuk ilişkisindeki düzensizlik ve güvensizlik, ayrılık kaygısı gibi nedenler yatmaktadır. Parmak emme davranışı bir yaşından sonra da devam ediyorsa uyum problemi olarak ele alınabilir (Aydoğmuş,1999;146).

Bebeğin kendisini güvende hissedebileceği aktivitelerle bebeklik korkularının giderilebilmesi mümkündür. Korkuların uygun eğitimsel yöntemlerle giderilememesi çocukların psikolojik gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, “cee” oyunları ile ayrılık kaygısı ve yabancı korkusu giderilebilir. Oyuncak saklama ve bulma oyunları ile ayrılık kaygısı azaltılabilir (Baykoç Dönmez,2000;47). Korkular yaşla birlikte azalmıyorsa ve özellikle geceleri uykuda nöbet şeklinde gerçekleşiyorsa ve çocuk panik halde çılgık atarak uyanıyorsa bu durumda uzman desteği almak önem taşımaktadır (Aydoğmuş,1999;150).

Çekingenlik/Utangaçlık: Utangaçlık ve kaygı gibi problem davranışlar, korku, gerginlik, mutsuzluk, huzursuzluk gibi karmaşık hisleri (anksiyete) içeren duygusal bir problem durumudur. Çocuğun yeni sosyal durumlara uyum sağlaması için adapte olma mekanizmasını kullanabilmeyi gerektirmektedir. Utangaçlık yeni sosyal durumlara uyum sağlama sürecinde geçici olarak ortaya çıktığında normal görülmektedir. Çocuk tanımadığı bireylerle etkileşimde bulunma deneyimlerini arttırdığında utangaçlık da gittikçe azalmaktadır. Ancak sosyal beceri eksikliği ya da kendine güvenin zayıf olmasına bağlı olarak ortaya çıkan aşırı derece utangaçlık problem olarak görülmektedir (Hyson ve Karen,1987:1-2). Bununla birlikte utangaçlık belli durumlarda ortaya çıktığında değil; çocuğun “*utangaç*” olarak etiketlendiği zaman problem olarak ortaya çıkma olasılığı da artmaktadır. Zamanla çocuk bu etiketi kendisi de içselleştirerek, sosyal ortamlardan rahatsızlık duymaya, kendisi ile ilişkili aşırı derecede olumsuz düşünceler geliştirerek *utangaç* sıfatına uygun davranışlar göstermeye başlamaktadır (Brophy,1996:1).

Yalan Söyleme: Okul öncesi dönemin ilk yıllarında gelişimin bir parçası olarak olağan karşılanabilir. Zira çocuk gerçek ile hayal dünyasındaki olayları ayırt edebilecek bilişsel gelişime sahip değildir. Ancak beş-altı yaşlarına gelindiğinde çocuk artık gerçek ile hayal arasındaki farkı ayırt etmeye başlamaktadır. Bu dönemde çok sık yalan söyleme davranışı gerçekleşiyorsa bu dikkate alınması gereken bir durumdur (Bailey, 2006:1).

İzinsiz Eşya Alma: Okul öncesi dönemde çocuklar kendilerine ait olmayan her hangi bir eşyanın izinsiz alınmaması gerektiğine ilişkin bilgiye sahip değildirler. İstedikleri bir eşyaya sahip olmak için istemenin yeterli olduğunu düşünürler. Bu nedenle isterler ve kimin olduğuna bakmaksızın alırlar. Ancak beş-altı yaşlarına gelen çocuklar daha fazla otokontrole sahiptirler. Bu yaşlarda de-

vam eden çalma davranışının ya da alışkanlık haline gelmiş bir çalma davranışının dikkate alınması gerekmektedir (Bailey, 2006:1).

Saldırgan Davranışlar: Vurma, itme gibi saldırgan davranışlar çocukların duygularını kontrol etmekte zorlanmaları ve problemlerini çözebilmek için daha iyi bir yol bilmediği için ortaya çıkan davranış biçimidir. Ancak çocuk bu davranışları çok sık gösteriyorsa, özel bir desteğin verilmesi gerekmektedir (Bailey, 2006:1).

Ebeveynin tutumlarına bağlı olarak da çocuklarda saldırgan davranışlar gelişebilmektedir. Çocuğun başka çocuklarla kıyaslanması, ebeveynin saldırgan davranış örnekleri sergilemesi, çocuğun sık sık cezalandırılması ya da engellenmesi çocuklarda saldırgan davranışların sıklığını arttırmaktadır. Saldırgan davranışlar gösteren çocukların enerjisini boşaltabileceği etkinliklere yönlendirilmesi yararlıdır. Ebeveynin çocuğa hem bedensel hem de zihinsel olarak kaldırabileceği sorumluluklar vermesi; grup çalışmalarına teşvik etmesi, çocuğun gösterdiği olumlu davranışlar karşısında övmesi, olumsuz eleştirileri azaltması ve çocuğa sevildiğini hissettirmesi saldırgan davranışlarla başa çıkma da önem taşımaktadır (Dizman,2003:39-40).

Problem Davranışlarla Çocuğun Aileye Verdiği Mesajlar

Çocuklar sergiledikleri bazı davranışlarla gerçekte yetişkinler dünyasında kendi sınırlarını test etmekte ve kendi doğru ya da yanlış davranışlarına ilişkin deneyim kazanmaktadırlar(Bailey, 2006:1). Bununla birlikte örneğin oyun grubuna katılma, arkadaşlık ilişkilerini başlatma ve sürdürme vb. sosyal ortamlarda etkileşimde bulunurken olumlu davranış örneklerini bilemediklerinde problem davranışlar gösterebilmektedirler(Wortham,1998: 274).

Çocuklar normal koşullarda istedikleri ancak elde edemedikleri konularda isteklerini elde etmek

için farklı yollar denerler. Ebeveynlerin bu noktada iyi bir gözlemci olmaları problem davranışların üstesinden gelebilmek açısından önem taşımaktadır. Çocuklar dikkat çekmek, kızgınlıklarını belli etmek, aileyle uyumlu olmak, cezadan kaçmak, arkadaş kazanmak için ve ailedeki bir davranışı model aldıkları için problem davranışları sergilemeye başlarlar.

Övülmek ve Dikkat Çekmek İçin: Çocuklar ebeveynleri tarafından önemsenmediklerini ya da yeterince ilgi görmediklerini düşündüklerini hissettiklerinde farklı davranış şekilleri ile dikkat çekmek isteyebilirler. Öfke nöbetleri bu davranışlardan birisidir.

Kızgınlığını Belli Etmek İçin: Kardeşin doğumuyla birlikte çocuklar kendilerinin eskisi kadar ve küçük kardeşi kadar sevilmeyeceği düşüncesine kapılabilirler. Bu düşünce nedeniyle anne ve babaya kızgınlığını belli etmek için problem davranışlar gösterebilirler. Kardeşlerinin anne ve babası tarafından sevilmesine övülmesine katlanamadıkları için hem kendi kızgınlıklarını belli etmek hem de onları kızdıracak davranışlarda bulunurlar.

Ailenin Beklentilerine Uygun Davranışlar Gösterebilmek İçin: Ebeveynlerin okuldaki yüksek akademik başarı beklentisi çocukların olumsuz davranış sergilemelerine neden olabilmektedir. Çocuklar ebeveynlerin bu beklentilerini karşılamak için kopya çekme gibi olumsuz davranışlara yönelebilirler. Okul öncesi dönemde ise çocuk ebeveyninin kendisi ile ilgili mükemmellik beklentisini karşılamak için bazen olumsuz davranışlarını gizleme gereği duyabilir. Bu durum ebeveynin olmadığı yerde çocuğun olumsuz davranışları sergileme ya da gizlemek amacıyla yalan söylemesine neden olabilir.

Cezadan Kaçmak İçin: Davranışlarından dolayı sık sık cezalandırılan çocuk ceza almamak için yalan söylemeyi tercih edebilir. Örneğin, kırıldığı bir vazo için, kendisinin vazoyu kırmadığını ya da başkasının kırıldığı yalanını söyleyebilir.

Arkadaş Kazanmak İçin: Kendisine güveni olmayan bazı çocuklar arkadaşlarının hoşuna gidecek bazı şeyleri onlara verdiklerinde arkadaşları tarafından daha çok sevilleceklerini düşünürler. Arkadaşlık kurmak ya da olan arkadaşlıklarını devam ettirmek için ebeveynin cüzdanından aldıkları paralarla şeker, sakız vb. hediyeler alarak arkadaşlarına götürürler.

Aileden Model Aldıkları İçin: Aile içerisinde ebeveynlerin gösterdikleri olumsuz davranış örnekleri çocuklar tarafından model alınarak uygulanır. Vurma, itme, yalan söyleme, farklı durumlara karşı geliştirilen korku ve kaygı vb. davranışları çocuk aile bireylerinden model alarak da öğrenebilir (Bailey, 2006:1).

Anne ve baba arasındaki anlaşmazlıklar ve bu anlaşmazlıkların çocuklara yansıtılması da çocuklarda, parmak emme, tırnak yeme, çalma, saldırganlık, okul korkusu, kıskançlık, altını ıslatma gibi davranış problemlerinin oluşmasına neden olabilmektedir (Özdağ,2003:19).

Problem Davranışlarla Başa Çıkmada Ebeveynin İzleyeceği Yol

Tüm davranışların bir nedeni vardır. Eğer çocuk gereksinimlerini uygun yollarla elde edemiyorsa o zaman istediğini elde etmek için farklı yollar dener. Problem davranışların kaynağını ararken, çocuğun bu davranışı neden ve ne kadar sıklıkla yaptığının gözlenmesi gerekmektedir. Bu aşamada ebeveynlerin oldukça dikkatli olmaları ve ilk olarak kendilerini sorgulamaları gerekmektedir. Örneğin;

- Çocuğumdan beklentim oldukça fazla mı?
- Çocuğumu ne kadar çok sevdiğimi onlar biliyor mu?
- Çocuğumdan beklentilerimi ve bu beklentilerin nedenlerini onlara zamanında açıklıyor muyum?
- Disiplin metotlarım çok sert mi?

- Çocuklarının duygularını özgürce ifade etmesine yeterince izin veriyor muyum? (Bailey, 2006:1).

Ebeveynler bu soruları objektif olarak cevap verebilmeli ve bu noktada varsa eksikliklerini gidermeye çalışmalıdır. Bu aşamadan sonra problem davranış üzerine yoğunlaşarak çözüm aramalıdır. Çözüm arayışı aşamasında öncelikle;

- Problemin çıkış nedenini tespit etmek
- Önlemlerin problem davranışların içinde olduğunu anlamak
- İlgili konulardaki kurallar hakkında çocukları bilgilendirmek
- Aynı problem davranışı ortaya çıkarabilecek yeni nedenleri saptamak ve önlem almak gerekmektedir (Bailey, 2006:1).

Ebeveynlerin problem davranışlara ilişkin çözüm arayışı sürecinde *çocuklarının sosyal becerilerini geliştirmeleri* önem taşımaktadır. Zira problem davranışlarla başa çıkmada sosyal becerilerin kazandırılması temel prensiplerden birisidir. Sosyal beceriler ile problem davranışlar arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Başka bir ifadeyle, çocukların sosyal beceri düzeyi arttıkça problem davranış düzeyi azalmaktadır (Özbey,2009:235).

Sosyal beceriler kazanıldığında çocuk sosyal ve duygusal durumunu rahatlıkla ifade edebilir. Sosyal ilişkilerini sağlıklı bir şekilde düzenleyebilir, günlük yaşamda karşılaşılan problemleri çözebilir. Büyüme ve gelişme sürecindeki karmaşık durumlara kolaylıkla adapte olma, kendini tanıma, düşünmeden hareket etmeme, işbirliği içinde çalışma, başkalarına karşı şefkatli davranma ve empati kurabilme gibi konularda yaşamı başarılı bir şekilde yönetebilir(Elias vd.,1997:2). Bu noktada çocuğun sosyal ve duygusal yaşamının düzenlenmesinde ailenin eğitimsel ve gerekiyorsa uzman yardımı alması yararlıdır.

Problem davranışlarla başa çıkmada *ebeveyn-*

lerin yaşamlarında disiplini geliştirmeleri de önem taşımaktadır. Ancak disiplin sözcüğü çocuğun psikolojik boyutunu göz ardı ederek anne baba tarafından koyulan kurallara uymasını beklemek ya da cezalandırmak değildir. Aile çocuk yetiştirme ile ilgili tutarsız davranışlarda bulunuyorlarsa ya da içlerinden geldiği gibi davranıyorlarsa, davranışlara ilişkin belli kural ve düzen yoksa disiplinden söz etmek mümkün değildir. Hamilelik döneminde annenin yaşam düzenini de kapsayacak şekilde çocuğun beslenme, uyku, temizlik vb. ihtiyaçlarını belli bir düzen içerisinde gerçekleştirmek, evdeki düzeni sağlayan kuralların bulunması ve bu kurallara uymada gösterilen hassasiyet çocuğa dünyada düzen ve denge bulunduğuna ilişkin mesajlar verir. Çocuk zamanla bu düzenin bir parçası gibi davranmaya başlar, düzeni bozacak davranışlardan kaçınma ve toplumda kabul gören davranışları içselleştirme doğal süreçte gerçekleşir. Çocuğun kendisiyle barışık ve toplumla uyumlu davranışlar geliştirebilmesi, sorumluluk alabilmesi ve kendi kendini kontrol edebilmesi ailelerin çocuklara sunduğu disiplin ortamıyla mümkündür (Oktay,2007;181-183). Disiplin ortamı belli sorumlulukları üstlenmeyi gerektirdiği için çocuk üstlendiği sorumluluğa uygun davranışlar geliştirir. Bu noktada düzen ve dengenin bulunduğu bir ortam sorumluluk eğitimi ile bağlantılıdır.

Sorumluluk eğitimi çocukların olumsuz davranış örneklerini azaltmada etkili olabilmektedir. Bu bağlamda çocuklara odasını toplama ve düzenli tutma, temizlik vb. ihtiyaçlarını tek başına yerine getirme, kardeşinin bakımında yardımcı olma, ailece yapılacak etkinliklerde karar verme sürecine katılımını sağlamak, harçlık biriktirerek istediği gibi harcamak, evde çiçek/hayvan bakımı ve genel temizlikle ilgili bazı işlerde yaşlarına uygun sorumluluklar vermek etkilidir (Polat Unutkan,2007:194).

Sonuç ve Öneriler

Erken dönemdeki problem davranışların değerlendirilmesinde davranışın ortaya çıktığı yaş

grubu ve ne sıklıkta sergilendiği vb. ölçütlerin dik-kate alınması gerekmektedir. Söz konusu kriterler sağlıklı bir şekilde değerlendirildiğinde davranışın problemlili olup olmadığına ilişkin fikir verebilmektedir. Bununla birlikte çocukların yanlış davranışlarının nedenleri ortaya çıkarılabildiğinde problem davranışlarla başa çıkmak çok daha kolay olacaktır. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını anlamaya çalışması önem taşımaktadır. Davranışların nedenlerinin anlaşılmadığı durumlarda ise ebeveynler uzman yardımı almaktan kaçınmamalıdır. Özellikle çocuğun bir okul öncesi eğitim kurumuna devam ettiği durumlarda uzman yardımı konusunda ebeveynleri yönlendirmede öğretmenler yol gösterici olmalıdırlar.

Problem davranışların bir kısmı ebeveynin yanlış tutum ve davranışlarına ilişkin mesajlar verir. Ebeveynlerin bu mesajları doğru algılayıp ebeveynlikle ilgili becerilerini gözden geçirmeleri ve gerekiyorsa gereksinim duydukları noktalarda seminerler, kitaplar vb. destek kaynaklarına başvurmaları; özellikle çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda okullar ilgili konularda konferans, seminer vb. çalışmaları gerçekleştirmelidirler. Diğer taraftan televizyon kanalları da hem ebeveynlere ilgili konularda eğitim verecek hem de çocuklara

olumlu davranış örnekleri kazandırmada yardımcı olacak programlar hazırlamalıdırlar.

Gelişimsel süreçte ortaya çıkabilecek bazı yanlış davranışların hangi noktada problem davranış olarak nitelendirilebileceği konusunda ebeveynler dikkatli davranmalı; problem davranışa ilişkin aşırı hoşgörü ya da ceza gibi iki uç noktadan uzak durmalı; soruna eğitimsel ve gerekiyorsa psikolojik destekle uygun müdahale yöntemleri aramalıdırlar.

Anne ve babalar çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmesine fırsat vermeli; olumlu davranış örneklerini ise takdir etmelidirler. Tehdit etme, eleştirme, kıyaslama, baskı gibi uygulamalar yerine çocukta iç disiplini geliştirmeye çalışmalıdırlar. Bu noktada çocukta güven duygusunu geliştirmeli ve koşulsuz sevgi sunmalıdırlar.

Problem davranışlarla baş etmede olumlu çözümler yöntemleri uygulamaya konulduğunda anne ve baba ya da çocuğun çevresindeki diğer bireyler aynı kararlılığı ve tutarlılığı göstermelidirler. Zira anne ve babaların problem davranışa karşı gösterdikleri tepki davranışın devamı ya da sönmesi üzerinde etkiye sahiptir. Bu noktada ebeveynler aile hayatında disiplin, düzen, sorumluluk ve empati gibi faktörleri yaşam biçimi haline getirmelidirler.

KAYNAKÇA

- Auerbach, J.G.; Yirmiye, N.; Kamel, F.N (1996). "Behavior Problems in Israeli Jewish and Palestinian Preschool Children". *Journal of Clinical Child Psychology*, Vol. 25. 398 – 405.
- Aydoğmuş, K.(1999). "Çocuklarda Uyum ve Davranış Bozuklukları". **Ana Baba Okulu**.8.Basım. Remzi Kitabevi.
- Bailey, C.M (2006). "Dealing With Problem Behavior". **Furtherance Of The Acts of Congress**. Published 1988; Reprinted February 2006.1-2
- Barling, J. (1986). "Fathers' Work Experiences, the Father-Child Relationship and Children's Behaviour". **Journal of Occupational Behaviour**. Vol.7, No. 1 . 61-66.
- Baykoç Dönmez, N.(2000).**Üniversite Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü ve Kız Meslek Lisesi Öğrencileri İçin Oyun Kitabı**. Esin Yayınevi.
- Brophy, J.(1996). "Working With Shy or Withdrawn Students".ED402070.
- Dızman, H.(2003). **Anne-Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğitimlerinin İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı: Ankara.
- Dönmezer, İ. (1999). **Ailede İletişim ve Etkileşim**. Sistem Yayıncılık. İstanbul.
- Elias, M.J.; Zins, J.E.; Weisberg, R.G.; Frey, K.S.; Greenberg, M.T.; Haynes, N.M.; Kessler, R.; Schwab-Stone, M.E. and Shriver, T.P. (1997). **Promoting Social and Emotional Learning: Guidelines for Educators**. Printed United States.
- Engels, N.; Fiorentino, L.; Karpman, S. and Turnley, M. (2004). **Family Front and Centre: A Support Resource Promoting Healthy Child Development. Book 3: Anxiety**. Public Health Agency of Canada.
- Ereş, F. (2009). "Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi". **Aile ve Toplum Dergisi**. Cilt.5.Sayı.17.88-96
- Engels, N.(2004). **Family Front and Centre**.A Support Resource Promoting Healty Child Development. Book 3 Anxiety. (familyfrontandcentre.com)
- Gimpel, G. A. and Holland M.L.(2003). **Emotional and Behavioral Problems of Young Children: Effective Interventions**. New York: Guilford Press.
- Gürşimşek, I., Girgin, G., Harmanlı, Z. ve Ekinci, D. (2004). "Annenin Ruhsal Belirtileri İle 5-6 Yaş Dönemi Çocuklarının Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". **Uluslar arası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi. Kongre Kitabı** (2006). Cilt:3. 359-369.
- Hyson, M.C. and Karen, V. T.(1987). "The Shy Child." ERIC Identifier: ED295741
- Kanlıklıçer, P. (2005). **Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği Geçerlilik Güvenlilik Çalışması**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Enstitüsü. Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı. İstanbul.
- Klein Velderman, M.; Bakermans-Kranenburg, M.J.; Juffer, F.; Van Ijzendoorn, M. H.; Mangelsdorf, S.C. and Zevalking, J.(2006). "Preventing Preschool Externalizing Behavior Problems Through Video-Feedback Intervention Infany." **Infant Mental Health Journal**. Vol. 27. 5).466–493.
- Orçan, M. ve Deniz, E. (2004). "Anaokuluna Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Sosyal Uyumlarının İncelenmesi." **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi I. Uluslar arası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi. Kongre Kitabı**. (2006) Cilt:2. 310-321.
- Oktay, A. (2007). "Okul Öncesi Dönemde Disiplin". **Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular**. 181-188 (Yay. Haz: Ayla Oktay ve Özgül Polat Unutkan). Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

- Özbey, S.(2009). **Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nin (PKBS-2) Geçerlik Güvenirlik Çalışması ve Destekleyici Eğitim Programının Etkisinin İncelenmesi.** Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara.
- Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). "A Study on Problem Behaviours Of Children Who Attending Public Early Childhood Education Institution". **The Journal of International Social Research.** Vol: 2 Issue:6. Winter. pp.493-517
- Özdal, F.(2003). **İlköğretim Dört ve Beşinci Sınıfa Devam Eden, Anne-Babası İle Yaşayan ve Baba Yoksunu Olan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı: Ankara.
- Peterson, J.L. ve Zill, N. (1986). "Marital Disruption, Parent-Child Relationships, and Behavior Problems in Children". **Journal of Marriage and the Family,** Vol. 48, No. 2. 295-307.
- Polat Unutkan, Ö.(2007). "Okul Öncesi Dönemde Sorumluluk Eğitimi." **Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular.** Yay. Haz: Ayla Oktay ve Özgül Polat Unutkan. 189-197.Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Poyraz, H. ve Özyürek A. (2005). "Okul Öncesi 5-6 Yaş Çocuklarının Davranış Problemleri ve Anne Babaların Disiplin Yöntemlerinin İncelenmesi". **Milli Eğitim Dergisi.** Sayı.166.
- Reid, W.J.and Crisafulli, A.(1990)."Marital discord and child behavior problems: A meta-analysis." **Journal of Abnormal Child Psychology.** Volume 18, Number 1 / February.
- Rocha-Derker, M.S.(2004).**The Development and Validation of The Proactive Assesment of Social Skill for Preschool Children.** Unpublished Doctoral Dissertation. Presented to the College of Education and the School of Universty of Oregon. Proquest Information and Learning Company.
- Sanders,M,R.(1999). "Triple P-Positive Parenting Program: Towards an Empirically Validated Multilevel Parenting and Family Support Strategy for the Prevention of Behavior and Emotional Problems in Children." **Clinical Child and Family Psychology Review.** Volume 2, Number 2 / June, 71-90.
- Stadelmann,S., Perren, S., Wyl, A.W. and Klitzing,K.W. (2007). "Associations between family relationships and symptoms/strengths at kindergarten age: what is the role of children's parental representations?" **Journal of Child Psychology and Psychiatry.** Vol:48 (10) . 996-1004.
- Şehirli, N.(2007).**Çocuk Davranışları Değerlendirme Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Enstitüsü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı: Ankara.
- Tezel Şahin, F. ve Özbey, S.(2007). "Aile Eğitim Programlarına Baba Katılımının Önemi." **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.** Cilt 18,Sayı:1.Nisan. 39-48.
- Trunzo, A. C. (2006). **Engagement Parenting Skills, and Parent-Child Relations As Mediators of The Relationship Between Parental Self-Efficacy and Treatment Outcomes for Children With Conduct Problems Ph. D.Theses.** University of Pittsburgh.
- Yavuzer, H.(2007). "Ana-Baba Okulu Projesi." **Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular.** Yay. Haz: Ayla Oktay ve Özgül Polat Unutkan. 365-372.Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Wortham, S.(1998). **Early Childhood Curriculum.** Second Edition. Merrill an imprint of Prentice Hall.
- Yörükoğlu, A. (1998). **Çocuk Ruh Sağlığı.** Özgür Yayınları. İstanbul.8. Basım.